De dorpen van de Voerstreek en de aangrenzende gemeenten

zoals beschreven in **Eug. De Seyn** (1938):

Geschied- en aardrijkskundig woordenboek der Belgische gemeenten

MOELINGEN (Fr. MOULAND), gemeente in de provincie Luik; op 6 ½ km van Dalhem, op 3 ½ km van Visé, en op 61 m hoogte aan den kerkdorpel.

Bevolking 690 inwoners; — oppervlakte 330 hectare. Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Luik; vredegerechtskanton Dalhem. — Bisdom Luik.

Afgewisselde bodem en grond; — landbouwstreek

Waterloopen: de Maas; de Berwinne, bijrivier van de Maas.

Oe kerk werd in 1715 gerestaureerd (en bedorven); de Romaansche toren is met zandsteen gebouwd. — Kasteel van Navagne.

In 1634 belegerden de Spaansche troepen Maastricht, dat toen in de macht der Vereenigde Provincies was. Ze bouwden te Moelingen een fort, dat in 1674 door de Franschen werd geslecht (gehucht Elven; in het Fransch Navagne).

Voormalig graafschap Dalhem, hoofdban van ’s-Gravenvoeren. — Moelingen wordt *Mulingia* geheeten in de bul tot bekrachtiging der goederen van O.L.Vrouwekerk van Maastricht in 1157. In een keure van 1178 wordt ook de vorm Meilent aangetroffen. — De heerlijkheid van de plaats behoorde eerst aan de familie van Navagne toe. Renier de Navagne was heer van Moelingen in 1422. Amold-Baltbasar, graaf de Rykel, heer van Moelingen, stierf kinderloos den 17 October 1728; daar hij de laatste man was van zijn ras, werd hij met zijn wapens plechtig begraven te Moelingen, in de aanwezigheid van een vertegenwoordiger des keizers. Vervolgens ging de heerlijkheid over aan een andere familie de Ryckel, die thans volkomen is uitgestorven. De heerlijkheid Moelingen stond onder het feodaal hof van Dalhem. — In het dorp was een grondhof. — Men meent dat te Moelingen een commanderie van Tempelridders heeft bestaan.

Mulanz 1063; *Mulance* 1108; *Mulingia* 1157; *Meilent* 1178.

Bevolking in 1815: 315 inwoners | 1840: 510.

1914. — Van 4 tot 8 Augustus kwetsten en doodden Duitscbe soldaten verscheidene inwoners (8 Belgen en 1 Hollander). Gansch de gemeente werd leeggeplunderd en 78 huizen werden afgebrand.

’s-GRAVENVOEREN (Fr. FOURON-LE-COMTE), gemeente in de provincie Luik, bij de grens van Hollandsch Limburg, omringd met bosschen; op 22 km van Luik, op 8 km van Dalhem, op 3 km van Warsage en Berneau, en op 88 m hoogte aan den kerkdorpel.

Bevolking 1.340 inwoners; — oppervl. 1.440 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement luik; vredegerechtskanton Dalhem. — Bisdom Luik.

Heuvelachtige bodem; vlakten en hellingen; zeer afgewisselde grond; — bosch, weide en hei.
— Landbouw en veeteelt.

Waterloopen: de Voer en het Langwater.

Kerk van 1786 met een toren uit de XIVe en de XVIe eeuw. Schoone glasramen.
— Kasteel Altenbroeck en kasteel Ottegroeven.

’s-Gravenvoeren bezat een Romeinsche villa, die later het koninklijk huis der Karolingers geworden is, en een kasteel dat mits herstellingen denkelijk gediend heeft tot woning voor de graven van Dalhem en misschien tot vesting voor de Brabanders.

Voorheen graafschap Dalhem en hoofdplaats van den zoogenaamden ban van ’s-Gravenvoeren.
— ’s-Gravenvoeren was de zetel van een hoog gerechtshof en van een feodaal hof. De ban waarvan het de hoofdplaats was, omvatte Aubel, Cheratte, Housse, Moelingen en Warsage. In de XIIIe eeuw heeft men een zekeren Daniel de Foron, ridder, die al zijn goederen aan de Duitsche Orde gaf en de kommanderij van Sint-Pieters-Voeren stichtte.

Furonis 878; *Furon* 966; *Forun* 1081.

Bevolking ten jare 1816: 1.387 inwoners | 1840: 1.518

Campignysche woonplaats (neolithisch tijdperk), onderzocht in 1922.

SINT-MARTENS-VOEREN (Fr. FOURON-SAINT-MARTIN), gemeente in de provincie Luik; op 2 km van Sint-Pleters-Voeren, op 22 ½ km van Verviers op 6 ½ km van Aubel, op 4 km van Warsage.

Bevolking 9ïO inwoners; — oppervl. 1.294 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; vredegerechtskanton Aubel. — Bisdom Luik.

Heuvelachtige bodem; zand- en kleigrond;
— landbouw. — Stroopfabriek.

Waterloop de Voer, bijrivier van de Maas; vijvers.

Kerk van 1728 met toren van 1650, waarvan de voet uit de XlII" eeuw schijnt te dagteekenen. Barok meubilair.

Aan den rand van den weg die van Warsage naar Sint-Martens-Voeren loopt, ziet men de kapel van Steenbosch, gebouwd omtrent de XIIe eeuw met de materialen afkomstig van de villa en de koninklijke kapel, waar in 878 de vergadering der koningen gehouden werd om de in 870 gedane verdeeling van Lotharingen goed te keuren. — Aldaar omtrent 1840 verrichte opgravingen hebben zestig kamers, drie putten, badkamers, twee hypocaustums aan het

licht gebracht; die plaats draagt den naam van Steenbosch.

Voorheen graafschap Dalhem, ban van ’s-Gravenvoeren. — Oorspronkelijk was Sint-Martens-Voeren slechts een aanhoorigheid van ’s-Gravenvoeren en hoorde het onder het hooggerechtshof van die plaats. Nochtans heeft het dorp altijd eigen heeren gehad, die er alleen de middelbare en de lage rechtsmacht uitoefenden. De middelbare en lage heerlijkheid van Sint-Martens-Voeren hing in leen af van het feodaal hof van Valkenburg. Hendrik, heer van Gronsveld, erkende ze in 1381. De hooge heerlijkheid behoorde toe aan den vorst van het land tot in de XVIIe eeuw. — Er was in de localiteit een gerechtshof, waarvan men in beroep ging bij het hooge hof van ’s-Gravenvoeren.

Hoogte 128,82 m aan den kerkdorpel.

Bevolking ten jare 1816: 1.145 inwoners | 1810: 1.245.

Dat dorp heeft zijn naam ontleend aan den patroon van zijn kerk den H. Martinus (Sint Marten), en aan de Voerbeek die over het grondgebied loopt.

SINT-PIETERS-VOEREN (Fr. FOURON-SAINT-PIERRE), gemeente in de provincie Luik, in de vallei van de Voer gelegen; op 21 km van Verviers, op 5 km van Aubel, Teuven en Warsage.

Bevolking 330 inwoners; — oppervlakte 511 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; vredegerechtskanton Aubel. — Bisdom Luik.

Heuvelachtige bodem; zandgrond; lagen leem en klei; — landbouw; — vischteelt.

Waterloop: de Voer (bijrivier van de Maas}, waarvan de bron op het grondgebied plots uit den grond schiet aan den voet van een berg.

De kerk, uit het midden der XVIIe eeuw, bevat de graven der kommandeurs van de Duitsche Orde en bewaart de relikwieën van den H. Cornelis. Sint-Pieters-Voeren was een vrijleen ten tijde van de heeren van het huis van Voeren.

In 1242 of kon tevoren trad Daniel van Voeren, ridder, in de Duitsche Orde en schonk haar zijn vrijleen Voeren alsmede al zijn roerende en onroerende goederen gelegen in het graafschap Dalhem. — Op 25 Juni 1242 bevestigt Hendrik II, graaf van Lothier en Brabant, die schenking bij keure, gegeven te Leuven. en ziet men ten gunste van de Orde af van al de rechten die op die goederen zou kunnen hebben. Van toen af was Sint-Pieters-Voeren een heerlijkheid der Duitsche Orde en bleef het tot aan de Revolutie.

Weldra wordt de allodiale heerlijkheid Sint-Pieters-Voeren een vrije rijksheerlijkheid. De grootmeester van de Orde was het soevereine hoofd, maar de groot-commandeur was heer van Sint-Pieters-Voeren. Hij betitelde zich heer, vrijheer, heervorst, baron of vrijbaron van Sint-Pieters-Voeren. Hij oefende de rechtsmacht uit, benoemde de burgemeesters, den schouteet, de schepenen, enz. Zoo hij den pastoor niet benoemde, verleende hij toch de verschillende kerkelijke beneficiën. Zijn gerechtshof bleef in werking tot in 1795.

De kerk van Sint-Pieters-Voeren was een ‘quarta capella’, dochterkerk van het kapittel van Sint-Martens-Voeren die er het begevingsrecht van had. — Sint-Pieters-Voeren had oorspronkelijk deel uitgemaakt van de parochie Sint-Martens-Voeren en was een parochie vanaf de XIVe eeuw. — De oude kerk verdween in de XVIIe eeuw en werd vervangen door de tegenwoordige. Zij bevat drie altaren. Aan den dorpel van den tempel bedraagt de bodemhoogte 159 lm. De beuk die uit 1660 dagteekent, werd gebouwd met de materialen van het oude kasteel.

Op het gehucht Rullen heeft men in 1893 een neolithisch werkhuis ontdekt in het Loëbosch.

Bevolking ten jare 1815: 460 inwoners | 1840: 486.

TEUVEN, gemeente in de provincie Luik, op een hoogvlakte gelegen; op 22 ½ km van Verviers, op 6 ½ km van Aubel, op 3 km van Remersdaal, op 5 km van Sippenaken en Sint-Pieters-Voeren.

Bevolking 675 inwoners; — oppervlakte 726 heerare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; vredegerechtekanton Auhel. — Bisdom Luik.

Heuvelachtige en beboschte bodem; krijt-, mergel- en schiefergrond; — landbouw.

Waterloopen de Gulpe en de Geule.

De oude kerk, die in 1870 afbrandde, werd door een andere in zeer merkwaardigen ogiefstijl vervangen.

Voormalige heerlijkheid, die in 1557 onder het feodaal hof van Limburg stond; in de XVIIIe eeuw ging ze bij nalatenschap over aan baron de Negri. Daar bestond een gerechtshof.

In de XIIIe eeuw werd op het gehucht Sinnich een abdij van edele reguliere stiftdames van Sint-Augustinus gesticht, die onder Rolduc stond; deze priorij werd gedurende de Fransche Revolutie verkocht (l798). Na vervolgens een wolspinnerij te zijn geweest, is ze thans een schoon en ruim buitenhuis, dat nog de sporen draagt van zijn eerste bestemming en zijn vorige pracht. Het gebouw heeft een gevelversiering en een bordes en draagt met het jaartal 1754 het wapen van de priorin de Bergh. Er nevens ziet men nog den kerktoren en muurbrokken die van de XIIIe eeuw schijnen te dagteekenen; de kerk werd echter grootendeels gewijzigd in de XVIIIe eeuw en in den loop der XIXe eeuw tot wagenhuis ingericht.

Bevolking ten jare 1815: 877 inwoners | 1840: 943.

Oppervlakte ten jare 1840: 1.228 hectare.

Bevolking ten jare 1890: 590 inwoners. Oppervlakte ten jare 1890: 726 hectare.

REMERSDAAl, gemeente in de provincie Luik; op 19 ½ km van Verviers, op 4 km van Aubel en Homburg, en op 210 m hoogte aan den kerkdorpel.

Bevolking 432 inwoners; — oppervlakte 861 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; vredegerechtskanton Aubel; — Bisdom Luik.

Kalk, klei- en zandgrond; — Landbouwstreek.

Waterloop: de Gulpe.

De kerk is van 1877.

Het kasteel van de heerlijkheid Remersdaal behoorde in de XIIIe eeuw toe aan de beroemde familie Schavedries, die in de geschiedenis van Luxemburg om haar langdurige geschillen met de familie de Maurepas is bekend. Deze heerlijkheid stond onder het feodaal hof van Valkenburg; ze had hooge, middelbare en lage rechtsmacht. In de XIVe eeuw behoorde ze toe aan Scheyfart de Houffalize, In I721 verkocht Frederik, graaf van Eynatten, de heerlijkheid en het kasteel van Remersdaal aan Maria-Anna, barones van Hochsteden, geboren van Furstenherg.

Van de familie Furstenberg ging Remersdaal over aan graaf de Looz-Corswarem, die het in 1744 en in 1759 erkende, Het dorp bezat een feodaal hof, dat zelf een afzonderlijk leen was onder het feodaal hof van Valkenhurg. Ten jare 1486 behoorde het toe aan Gosuin de Doenraedt en, in 1545, aan François de Doenraedt, Vervolgens ging het over aan de Eynatten en had van dan af dezelfde meesters als de heerlijkheid zelve. Tot in 1852 hing Remersdaal af van Homburg.

Neolithisch station, dat in 1922 werd doorzocht.

Bevolking ten jare 1890: 535 inwoners | 1910: 437.

Belgische buurdorpen

SIPPENAKEN, gemeente in de provincie Luik. aan de Hollandsch-Belgische grens gelegen; op 22 km van Verviers, op 10 km van Aubel, op 5 km van Gemmenich en Teuven, op 6 km van Remersdaal.

Bevolking 296 inwoners: — oppervlakte 490 hectare. Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; vredegerechtskenton Aubel. — Bisdom Luik.

Heuvelachtige bodem: klei- en zandgrond; landbouw. Waterloop: de Gueulebeek.

Stijllooze kerk van 1840.

Voormalig hertogdom Limburg, hoofdban Montsen. — De heerlijkheid Teuven, Beusdaal. Sippenaken behoorde toe aan den koning van Spanje. Hel kasteel en de heerlijkheid stonden onder hel feodaal hof van Limburg. Er bestond daar een gerechtshof.

Het kasteel van Beusdaal. van zeer ouden oorsprong (wellicht uit de IXe eeuw) was, volgens de traditie, een plaats van jachtontmoeting voor Karel den Groote. Het slot is gedeeltelijk van de XVe eeuwen werd volkomen gerestaureerd; het is met water omringd maar heeft geen park. — In de XVIIIe eeuw behoorde de heerlijkheid toe aan de familie Colyn de Beusdael. De laatste van het geslacht vermaakte ze aan prins de Méan, wiens achternaneef graaf Florent d'Oultremont er ten slotte de bezitter van werd.

Tot in 1B42 hing Sippenaken af van Teuven.

Hoogteligging: 157,94 m aan den dorpel van de kerk. Bevolking ten jare 1890: 332 inwoners | 1910: 335.

HOMBURG, gemeente in de provincie Luik; op 17 ½ km van Verviers; op 5 ½ km van Aubel, op 4 km van Montzen en Remersdaal.

Bevolking 1.769 inwoners; — oppervl. 1.672 hectare. Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; vredegerechtskanton Aubel. — Bisdom Luik.

Heuvelachtige bodem; zeer afgewisselde bodem; — landbouw, — Groeven van bouwsteen; loodgieterij.

Waterloopen: de Geule (of Gueule), bijrivier van de Maas, en de Gulpe.

Voormalig hertogdom Limburg, ban Montzen. — De heerlijkheid Homburg werd in 1648 door den koning van Spanje verkocht aan Wynand d'Eynatten, heer van Obsinnich; ze bleef in deze familie tot in 1721, toen zij in die van Furstemberg overging. Jean-Joseph Ghislain de Pipenpoy was heer van Homburg in 1773. — Er was een gerechtshof in het dorp. — In 1070 *Humbore*.

Hoogte 243,75 m aan den kerkdorpel. Bevolking in 1816: 1.916 inwoners | 1840: 1.795.

Oppervlakte in 1840, — 2.534 hectare.

AUBEL, gemeente in de provincie Luik, naar de grens van Limburg; op 16 km van Verviers, op 6 km van Clermont, op 4 km van Remersdaal, en op 234 m. hoogte aan den dorpel der kerk.

Bevolking 3.127 inwoners; — Oppervlakte 1.857 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; hoofdplaats van vredegerechtskanton. Bisdom Luik.

Zeer afwisselende bodem; landbouw; — boter- en graanhandel. — Fabrieken van stroop en breigoed; — groeven van bouwsteen en straatsteen.

Waterloop: de Berwinne, bijrivier van de Maas. Monumentale kerk herbouwd in 1908-1909.

Kasteel van Gorhez. — Gorhez is de naam van een gehucht afhangende van de parochie Saint-Jean-Sart, gemeente Aubel. Oudtijds vindt men het aangegeven met de namen Gorek, Gorick, Gorckum, Gorchem en Goirhé. Het was eertijds een vrije heerlijkheid met gerechtshof die langen tijd toebehoord heeft aan de abdij van Val-Dieu (Charneux). Lotharius, graaf van Arc, van Hochstade en van Daelhem, bevestigde in 1224 de schenking en den verkoop van den cijns van Gorhez, gedaan aan de abdij van Val-Dieu door heer Ernold (of Arnold) de Fouron. In 1282 gaf de abdij aan hertog Jan van Brabant de voogdijschap of titel van voogd over het abdijleen dat Gorckum omvatte. Onder de inkomsten, verbonden aan de heerlijkheid Gorhez, bevond zich het recht van de doode hand.

Aubel is een oude burg van het graafschap Dalhem. Zijn kerk werd reeds in 1200 tot parochiekerk verheven, en in het jaar 1706 opnieuw ingesteld. — Aubel had geen eigen heer vóór het midden der XVIIe eeuw. De laatste heer was baron Edmond de Loë, senator onder Napoleon 1.

Oudtijds *Able*, *Abele*, *Aubele*, enz.

Het in hoeve veranderd kasteel van Altena was een

vol leen, afhangend van het feodaal hof van Dalhem en in de XVIIe eeuw toebehoorende aan de familie van Gulpen.

WEERST (Fr. WARSAGE), gemeente in de provincie Luik, op de noorder helling van de hoogvlakte tusschen Maas en Vesder gelegen; op 21 km van Luik, op 5 km van Dalhem en Sint-Pieters-Voeren, op 2 ½ km van Neufchâteau, en op 3 km van Berneau.

Bevolking 895 inwoners; — oppervlakte 780 hectare. Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Luik; vredegerechtskanton Dalhem. — Bisdom Luik.

Zandgrond; landbouwstreek. Stroop. Porseleinfabriek.

Waterloopen: de Berwinne, bijrivier van de Maas; de Canelle.

De rechthoekige, massale kerktoren ziel er uit als een kasteeltoren uit de XIe of de XIIe eeuw. De middelbeuk dagteekent uit het Romaansch tijdperk. Het heiligdom. met plat achterkoor, is van de XIVe eeuw.

Voormalig graafschap Dalhem, ban 's-Gravenvoeren. — Omtrent 1124 verwierf de bisschop van Luik, Henri, het kasteel van Warsage, maar de kerk van Luik schijnt het niet lang te hebben behouden. Ze bezat in alle geval geenerlei heerenrecht over het dorp. liet bleef langen tijd een eenvoudig gehucht, deel uitmakend van de heerlijkheid 's-Gravenvoeren, dat in 1626 met voormelde heerlijkheid aan Arnold de la Margelle werd verkocht. Vervolgens werd het tot een afzonderlijke heerlijkheid opgericht onder hel feodaal hof van Dalhem. Bartholomé de Charmeux deed er erkenning voor in 1673. De plaats had een hoog gerechtshof dat door den heer en drie grondhoven werd aangesteld. Hel munster van Val-Dieu bezat overgroote eigendommen in het dorp.

In Warsagio 1164; *Warsage*]295; *Werste* 1213; *Warsage* 1225; *Werste* en *Weerst* 1213-1214; *Weerst* 1215·1216.

Hoogteligging: 119 m aan den kerkdorpel, en 199 m tusschen de kilometerpalen 4 en 5, weg van Hendrikkapelle naar Wezet.

Het dorp Weerst ligt op de taalgrens. Driehonderd jaar geleden was Weerst Vlaamsch, zooals blijkt uit de toponymie en de oudste registers; thans is het verwaalscht.

Bevolking ten jare 1816: 681 inwoners | 1840: 834 | 1890: 754.

1914. — Van af 4 Augustus werd het dorp overrompeld door naar Wezet en Luik oprukkende Duitsche troepen. Den 6 kwam een afdeeling van ongeveer 300 man aan die 2 burgers doodden. Meest al de verlaten huizen werden leeggeplunderd en 25 afgebrand. Twee gekwetste landbouwers kwamen in de vlammen om.

BERNEAU, gemeente in de provincie Luik, aan den grooten weg van Verviers naar Maastricht (Holland); op 4 km van Dalhem, op 19 km van Luik, op 2 ½ km van Wezet, op 3 km van Moelingen, van Warsage en van 's-Gravenvoeren.

Bevolking 477 inwoners; — oppervlakte 319 hectare. Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Luik; vredegerechtskanton Dalhem. — Bisdom Luik.

Golvende bodem; zachte en brokkelige kleigrond; uitgestrekte vlakten. — Landbouw.

Waterloop: de Berwinne, bijrivier van de Maas. In het midden van het dorp bevinden zich de overblijfselen van een versterkt kasteel der heerlijkheid Dalhem, dat dagteekent uit de IXe eeuw; men ziet er ook nog de schoone groote hoeve. — Te Berneau zijn er verder loodmijnen die door de Romeinen uitgebaat werden. — Kerk uit de XIXe eeuw.

Voormalig graafschap van Dalhem. — Berneau was een der elf banken van Sint-Servaas, dat wil zeggen een der elf heerlijkheden die afhingen van de collegiaalkerk van dien naam te Maastricht en geen anderen vorst erkenden dan den keizer zelf. De heerlijkheid behoorde vanaf het midden der XVIe eeuw toe aan de familie van Gulpen. Toen Anna-Barbara van Gulpen gehuwd was met Jan-Willem, baron van Kerkom, verviel Berneau aan hun nakomelingen die er zich handhaafden tot aan de Revolutie.

Op 18 Augustus 1467 begonnen de Wezetenaars den oorlog tegen den hertog van Burgondië door Berneau te gaan plunderen. — De koning van Frankrijk, Lodewijk XIV, heeft in het dorp gekampeerd van 24 tot 27 Mei 1672.

Etymologie: *Berneau(x)*, oorspronkelijk *Berniolus*, is de verkleinvorm van den persoonsnaam Berno.

Hoogte 83 m aan den dorpel der kerk.

Bevolking in 1816: 472 inwoners | 1840: 489.

1914. — Onder voorwendsel dat de burgers op de Duitsche troepen geschoten hadden, werden op 5 Augustus tien personen neergeschoten; een vijftiental werden gewond. Van 5 tot 19 Augustus werd het dorp aan plundering prijsgegeven; zelfs de gewijde vaten voor den eeredienst werden gestolen... Op de 112 huizen die het dorp telde, werden er 80 door brand vernield.

WEZET (Fr. VISE), stad in de provincie Luik, op de helling van een heuvel gelegen; op 16 km van Luik, op 3 ½ km van Dalhem, Lixhe en Moelingen, en op 69 meter hoogte aan den kerkdorpel.

Bevolking 5.125 inwoners; oppervlakte 622 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Luik; vredegerechtskanton Dalhem. — Bisdom Luik.

Oneffen bodem; klei- en zandgrond; - landbouw. Zandsteengroeve en kalkovens. Scheepstimmerwerven; fabrieken van suiker, stroohoeden; looierijen, wagens en kruiwagens.

Waterloopen : de Maas; de Groote Aaz en de Berwinne, bijrivieren van de Maas. — Het kanaal dat de Maas met het kanaal van Luik naar Maastricht verbindt; het Albertkanaal ligt op 2 km van Wezet.

Het stadhuis dagteekent van 1612-1614; in den toren hangt een kleine beiaard. — De parochiekerk dateert van het begin der XVIe eeuw en draagt de sporen van talrijke wijzigingen. Ze staat op de plaats van eene kerk die circa 780 door prinses Bertha, dochter van Karel den Groote, werd gebouwd. De kerkschat omvat o.m. een prachtige relikwieënkast met de

stoffelijke overblijfselen van sint Hadelinus, alsmede zijn stola, zijn doodskleed, zijn glas en zijn handschoenen. Het is een zilveren kast uit de XIIIe eeuw. — De middelbare jongensschool is ingericht in de gebouwen van een voormalig nonnenkloos-ter, waarvan de bouw teruggaat tot 1623. — Op een heuvel, noordwaarts van de stad, staat een schoone kapel – gezegd van Lorette, – die een druk bezochte bedevaartplaats is; ze dagteekent van 1634 en werd in 1830 gerestaureerd.

Wezet (in 't Latijn : Viosatum; Visatum; Visetum; enz.. en in ’t Romaansch : Viscsit) bestond reeds in de VIIe eeuw. Omtrent het midden der VIIIe eeuw werd door Ogier l’Ardennais, voogd van de stad Luik, een houten brug op steenen pijlers gebouwd.

Van de IXe tot de XIIIe eeuw was Wezet het centrum van een tamelijk belangrijken handel. Iederen Woensdag werd daar een druk bezochte markt gehouden, die door een bijzonder voorrecht van Karel den Groote vrij was van alle rechten. Omtrent dien tijd werd te Wezet zilvermunt geslagen, die aan de plaats eigen was.

Den 16 Juni 983 werd Wezet – dat in den beginne een vrij dorp was – door keizer Otto aan de kerk van Luik gegeven om van het Keizerrijk in leen te worden gehouden. Ingevolge, echter, een geschil tusschen de inwoners van Wezet en de kerk van Luik, stond laatstgenoemde hare rechten over Wezet af aan den prinsbisschop van Luik (1310).

Den 22 Maart 1106 behaalden de Luikenaren aan de poorten van Wezet een volledige overwinning op den zoon van keizer Hendrik IV, den jeugdigen koning Hendrik V. — In 1330 deed prinsbisschop Adolphe de la Marck de plaats met muren en poorten omwallen. — In 1376 trachtte Jean d’Arckel, die tot staatsvijand was verklaard, Wezet te bemeesteren. Na een hardnekkigen strijd van drie uren werd hij door de dappere inwoners afgeslagen.

Op 30 Juni 1396 werd de stad bij nachte overvallen door uit Duitschland komende gewapende benden op verzoek van prinsbisschop Jan van Beieren, gezegd zonder Genade; ze plunderden alles leeg en voerden een zeker aantal inwoners mede naar hun land.

In 1466 werd de stad geplunderd en afgebrand door den hertog van Burgondië, Karel den Stoute, omdat de inwoners voor de Staten partij hadden gekozen. De hertog deed de muren, die echter weldra herbouwd werden, met den grond gelijkmaken.

In 1673 vestigde Lodewijk XIV zijn hoofdkwartier te Wezet tijdens het beleg van Maastricht. Toen hij deze stad bemeesterd had verliet hij Wezet nadat hij de versterkingen had doen slechten en de grachten had doen dempen op de kosten van de inwoners. Van dien tijd dagteekent de ondergang van de stadsinkomsten. — De vestingen werden herbouwd om in 1789 opnieuw te verdwijnen, behalve de met ronde torens geflankeerde poorten, die maar in 1833 werden gesloopt,

Bij de talrijke voorrechten van de stad Wezet – een echte gemeenterepubliek – dient vermeld het recht zelf over hare veiligheid te waken. Ze had een stadswacht, waarvan deel uitmaakten al de burgers die oud genoeg waren om te dienen.

Bevolking ten jare 1816: 1.858 inwoners | 1840: 2.100 | 1890: 3.145| 1910: 3.895.

1914. — De Duitsche troepen kwamen den 4 Augustus te Wezet aan en stootten er op de Belgische troepen die een hardnekkigen weerstand boden. De vijand trok de huizen binnen, schoot op goed geluk af en doodde aldus dien dag 7 inwoners. Den 10 Augustus deden de Duitsehers den kerktoren in de lucht vliegen; de kerk brandde ten gronde af. Den 15 Augustus werden door dronken soldaten geweerschoten gelost. Zulks was het signaal tot tafereelen van harbaarsche vernielzucht; nieuwe parate executies werden gehouden. Twee dagen lang werd de stad leeggeplunderd en daarna bijna volkomen afgebrand (600 huizen), behalve de voorstad Souvré; 23 burgers werden gedood.

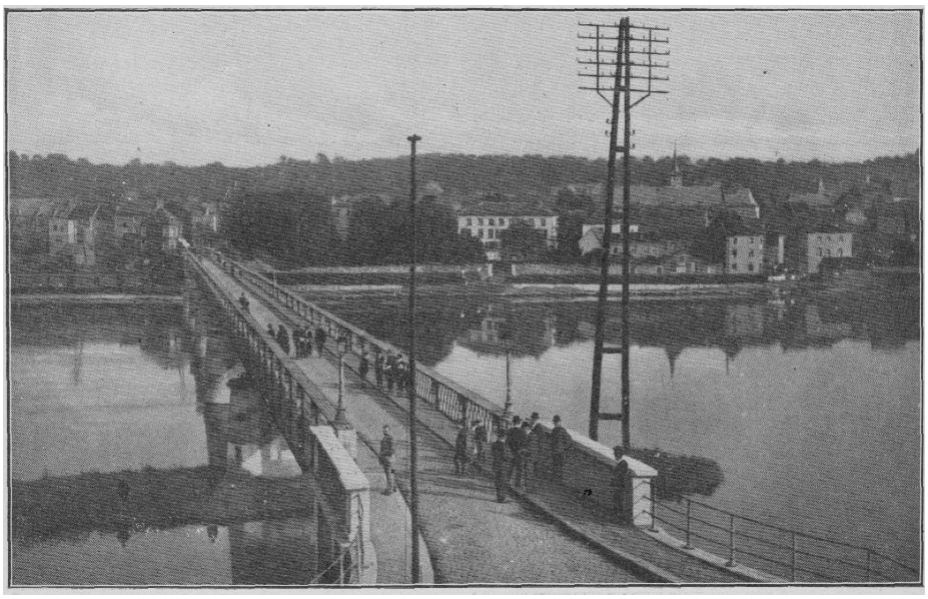

Regionale hoofdplaatsen

DALHEM, gemeente in de provincie Luik; op 15 km van Luik, op 4 ½ km van Neufcháteau, op 3 km van Argenteau, Mortroux en Saint-Remy.

Bevolking 971 inwoners; oppervlakte 225 hectare.

Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Luik; hoofdplaats van vredegerechtskanton. — Bisdom Luik.

Lichtelijk heuvelende bodem; kleizand- en steengrond; — landbouw.

Waterloop: de Bollandbeek, die zich in de Berwinne stort.

Kasteelen van Dalhem en Le Sart.

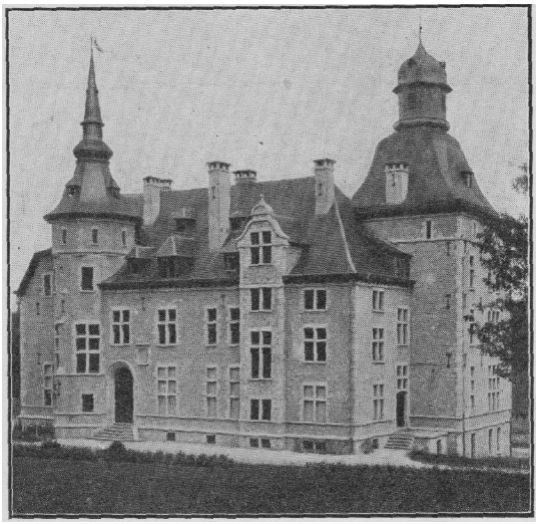

Kasteel Cronwez

Op het hoog gedeelte van de Mosagauw en het laag gedeelte van het bosschen- of Luikerdistrict was het graafschap Dalhem ontstaan. Gérard, de oudste graaf van dit nieuwe land dien men in de geschiedenis vermeld vindt, leefde in 1080.

Dalhem was de hoofdplaats van het gelijknamig graafschap en had den rang van stad. Er was een burcht en versterkingen.

De graven van Dalhem komen in de geschiedenis van ons land voor vanaf de Xe eeuw. Zij bezaten tusschen Aken en Keulen het graafschap Hochstade, tusschen Bonn en Koblenz het graafschap Arc.

De graven van Dalhem werden in de middeleeuwen gerekend onder de machtigste vorsten van Overmaas. Hun landerijen strekten zich uit van de omstreken van Luik tot verschillende mijlen boven Maastricht en omvatten ten minste 20 gemeenten buiten de kleine stad Dalhem. Tot in de XVIe eeuw was de meerderheid van de bevolking dier streek Vlaamsch, maar na de godsdienstoorlogen overheerschte het Waalsch element.

Hendrik II, hertog van Brabant, veroverde den burcht van Dalhem in 1243. — Op Woensdag vóór Paschen 1257 stond Waleram, hertog van Limburg, aan Hendrik III, hertog van Brabant, alle in het graafschap Dalhem gelegen goederen af, die de graaf van Hochstade in leen had gehouden van hertog Hendrik van Limburg, zijn vader. Sedertdien werd het graafschap Dalhem gescheiden van dat van Hochstade en vereenigd met het hertogdom Brabant.

Gedurende den oorlog van Lodewijk XIV tegen Holland deed de Fransche generaal markies de Bellefond in 1672 de vestingen springen en deze werden nooit meer terug opgetrokken.

Er was te Dalhem een hoog gerechtshof, waaraan alle hoven van het graafschap voor beroep onderhoorig waren tot aan de verdeeling van 1661. Er was daarenboven een feodaal hof, waarvan de meeste feodale heerlijkheden van het graafschap en talrijke landleenen afhingen. — Onder de Fransche regeering was Dalhem de zetel van een districtsrechtbank, opgeheven in het jaar IX der Republiek.

Jan I (1261-1294), de overwinnaar van Woeringen, sloeg te Dalhem esterlings met het opschrift ‘Moneta Dale’.

De Vlaamsche naam van Dalhem is ’s-Gravendal. Dikwijls treft men Daelhem aan.

Dalhem 814-816; *Dalaheim* 1090; *Dalahem* 1080, *Dalehem* 1228, 1245; *Taleheim* 936; *Talehem* 945, *Dolein* 1078.

Hoogte 110 m aan den kerkdorpel.

Bevolking in 1810: 820 inwoners | 1840: 1.254 | 1890: 1.040.

J. Langohr schrijft: ‘Dal-heim = het verblijf in de vallei, Dalhem gelegen in een lus van de Berwinne, op drie mijlen van Limburg, aan den voet van de ‘burg’ der graven van Dalhem, in geromaniseerd Dietsch land, langs de oude taalgrens, is de aardrijkskundige en toponymische dubbelganger van Dalheim – Dolhain aan de Vesder.’

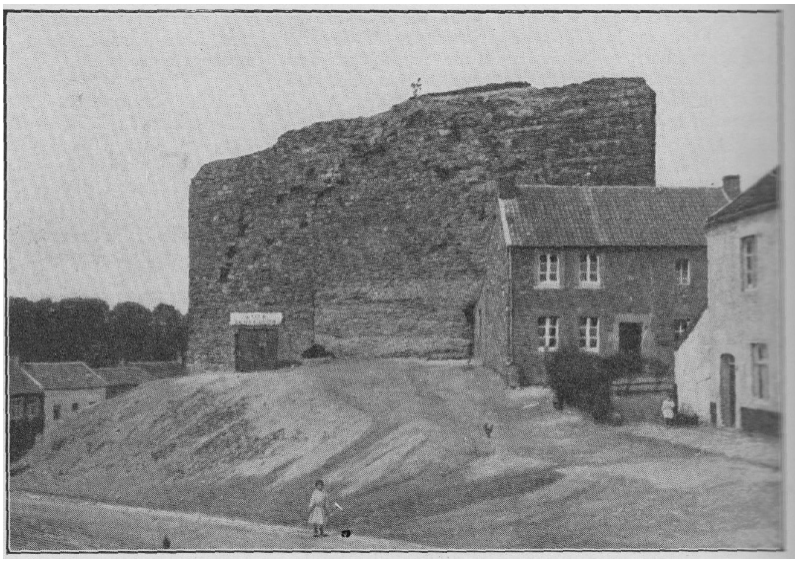

LIMBURG (Fr. LIMBOURG), stad in de provincie Luik; op 8 ½ km van Verviers. op 4 km van Balen, en op 201 m hoogte aan den dorpel der kerk van Dolhain.

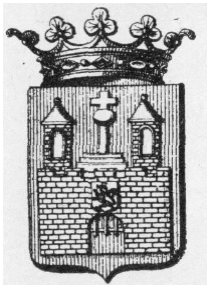

Bevolking 4.208 inwoners; — oppervl. 792 hectare. Bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Verviers; hoofdplaats van vredegerechtskanton. — Bisdom Luik.

Zeer oneffen bodem, doorsneden met steile heuvels, vooral aan de oevers van de rivier; vlakten; schieferen kleigrond. — Landbouw. — Groeven van bloksteen.

Fabrieken van laken en wollen stoffen; hoogovens en gieterijen. — Stuwdam der Gileppe (zie Jalhay).

Waterloop: de Vesder, bijrivier van de Ourthe.

De kerk van Limburg was oorspronkelijk maar eene kapel en dagteekent uit de XIIe eeuw; ze werd herhaalde malen vergroot, gewijzigd of gerestaureerd; de toren is van de XIIIe of het begin der XIVe eeuw. De tempel dagteekent grootendeels uit het einde der XVe eeuw. In 1834 brandde de torenspits met het uurwerk en het dak af; ook het meubilair ging in de vlammen op.

De stad omvat verscheidene wijken, waarvan de voornaamste zijn Dolhain en Limburg; de eerste is de Beneden-Stad, de tweede de Boven-stad. Een door de rots gehouwde weg verbindt beide ‘steden’.

Merkenswaardig is, vóór Dolhain, de prachtige viaduct over de Vesder, *Pont des Grands Prés* genaamd. Ze heeft een totale lengte van 268 m, omvat 21 bogen met 10 m opening en 20 m hoogte, van aan den voet der pijlers tot aan den bovenbouw.

De Boven-Stad, waartoe een steile weg toegang verleent, is het overblijfsel van de oude stad met haar oude gotische kerk en de ruïnes van een heerenkasteel. Dit kasteel werd in 1064 gebouwd door Waleram I, graaf van Limburg, en was de bakermat van een doorluchtig huis, waaruit het tweede geslacht der graven van Luxemburg en verscheidene keizers van Duitschland zijn gesproten.

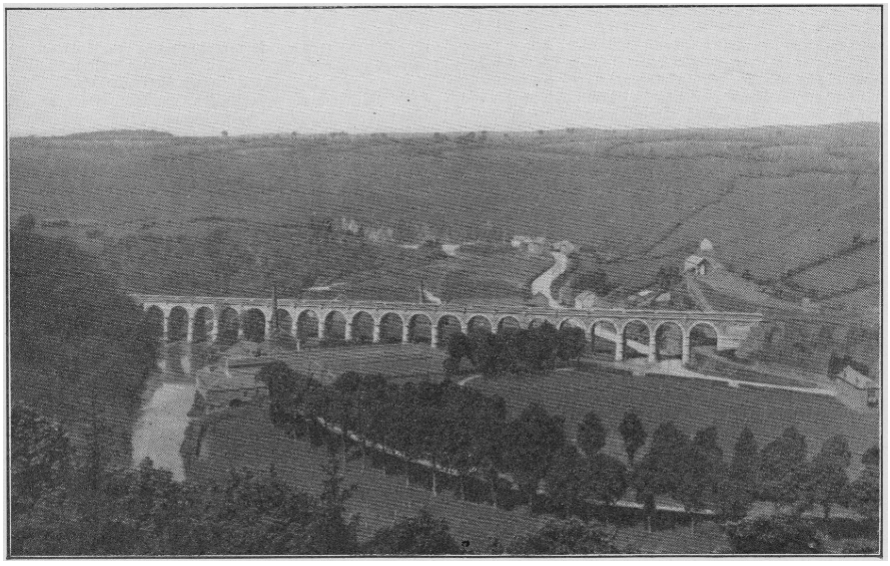

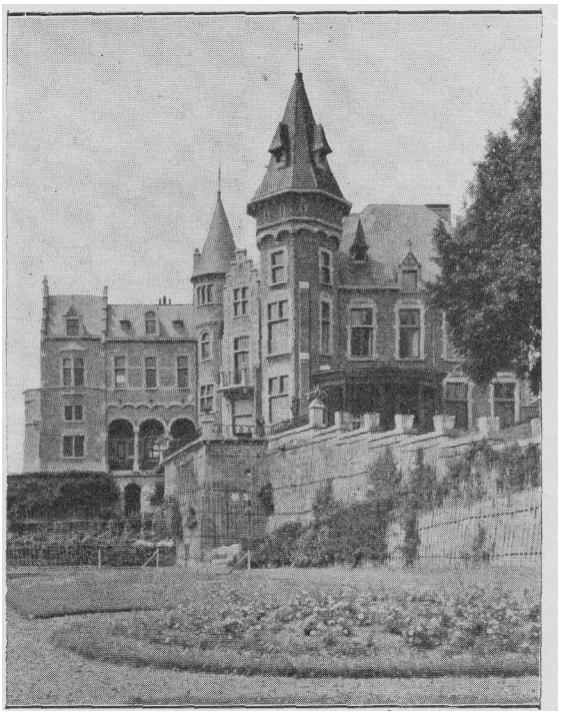

Kasteel Porte d’Ardenne

Eertijds een belangrijke versterkte plaats en hoofdstad van het gelijknamige graafschap, had Limburg vele rampen te verduren. In 895 door de Noormannen verwoest, werd het in 1106 door de troepen van keizer Hendrik V geplunderd. Na tal van wisselvalligheden werd het stadje vereenigd bij de domeinen van Jan I, hertog van Brabant, ingevolge de overwinning welke deze prins in 1288 bij Woeringen behaalde. In 1578 werd de stad ingenomen door den prins van Parma; in 1632 door de Hollanders, en in 1635 door de Spanjaards. De Franschen belegerden Limburg in 1675 onder de leiding van den prins van Condé en bemeesterden het na een strijd van 12 dagen; zij verwoestten het totaal en deden twintig maanden nadien het kasteel en de versterkingen in de lucht vliegen. Het werd aan Spanje afgestaan door het verdrag van Nijmegen van 1678; in 1701 opnieuw ingenomen door de Franschen, in 1703 bemeesterd door de Geallieerden, werd het aan Oostenrijk teruggeschonken krachtens de verdragen van Bade en Rastadt (1714), in 1815 ingelijfd hij de provincie Luik, door het verdrag van Weenen.

Bezuiden de localiteit strekt zich het Hertogenwald uit met ongeveer 12.000 hectare oppervlakte, en waarvan een groot gedeelte buiten het grondgebied van het koninkrijk België ligt.

De kerk stond, zoo meent men, eertijds onder de parochie van Gulke. In 1460 werd zij door den bisschop

van Luik, Henri de Bourbon, tot proostdij verheven en de proost gaf weldra aan zijn prove een zekere belangrijkheid; hij omringde zich zelfs met een kapittel van zeven kanunniken, dat op het einde der XVIe eeuw werd opgeheven.

Dolhain, aanhoorigheid van Limburg en ook Beneden-Stad geheeten, ligt in de vallei der Vesder aan den oever van die rivier; 't is het modern, industrieel en ook het voornaamste gedeelte; er zijn daar talrijke lakenfabrieken, hoogovens en gieterijen. Dolhain was eertijds een gehucht van Balen en werd bij koninklijk besluit van 8 April 1879 bij de gemeente en stad Limburg gehecht.

De kerk, een groot baksteenen gebouw in Renaissancestijl, heeft den vorm van een Latijnsch kruis; schoon oksaal Lodewijk XV.

Dolhain is zijn welstand verschuldigd aan de lakennijverheid. Wat de woordafleiding betreft, zie Dalhem,

In 1033 Lembruch; in 1041 In pago Lingouwe en In pago Lemgove; in 1059 In pago Lenna; vervolgens Lemborch; Leinborg; Lenborghe, Lenboirch, Lenburch, Leynborg, Lamborc, Lamburg, Leimburch, Lemburch, Lemburg; Lintbruc; enz.

De verklaring van den naam Lemberg-Limburg door Waterberg of Moerasberg — Waterkasteel of Moeraskasteel wordt bevestigd door de oude toponymie van de plaats.

Het oude hertogdom Limburg was verdeeld in vijf distrikten, namelijk: 1° de hoofd ban van Balen die omvatte : Limburg, Balen, Bilstain, Gulke, Membach, Welkenraat, Hendrikskapelle en Eupen; 2° die van Walhorn, omvattend Walhorn, Astenet, Einatten, Hausset, Hergenrode, Kettenis, Meroels, Nieudorp, Rabotraed en Raeren; 3° de hoofdban Montzen, omvattend Montzen, Beusdael, Sippenaken, Gemmenich, Homburg, Kelmis, Moresnet, Teuven en Remersdaal ; 4° de hoofdban Herve, omvattend: Battice, Chaineux, Thimister, José, Herve, Clermont, Julémont, Asse, Mortroux, Grand-Rechain en Petit-Rechain, Soiron, Lambermont, Wegnez, Cornesse, Hodirnont, Xhendelesse en Dison; 5° de heerlijkheden 'au-delà des Bois', namelijk: Sprimont, Esneux, Baugnée, la Rimière, la Chapelle, Tavier, Villers-aux-Tours, en de heerlijkheden 'en-deça des Bois'; Lontzen en Wodémont. — Toen de hertogen van Brabant het hertogdom Limburg hadden bemeesterd (slag bij Woeringen, 5 Juni 1288) verhieven zij het tot een provincie die, behalve het hertogdom, het graafschap Dalhem, de heerlijkheid Valkenburg en die van Rolduc omvatte. — Deze provincie had weldra hare Staten, d.w.z, haar nationale vertegenwoordiging. Zij bestonden uit geestelijken, edellieden en afgevaardigden uit den burgerstand. — Te Limburg bestond een hoog gerechtshof, dat tevens het hof van beroep was voor al de lagere rechtbanken van het hertogdom. In de stad was ook een feodaal hof, waarvan talrijke leen en en heerlijkheden afhingen, en een zoogezegde Marktgeldkamer voor de boschzaken.

Onder het Fransch bewind was Limburg verscheidene jaren de hoofdplaats van een rechterlijk arrondissement met correctioneele rechtbank.

Een wet van 6 Maart 1891 wijzigde de grenzen tusschen de gemeenten Limburg en Gulke.

Bevolking in het jaar 1784: 1.337 inwoners | 1816: 1.913 | 1840, - 1.968 | 1890,: 4.640.

Oppervlakte in het jaar 1840, — 863 hectare.

Den 8 en 9 Augustus 1914 hadden de stad Limburg en hare voorsteden, vooral Dolhain, van de Duitsche troepen te lijden. Gedurende die twee dagen werden talrijke huizen geplunderd en een dertigtal woningen in de asch gelegd; 4 inwoners werden gefusiljeerd of 'bij toeval' gekwetst door soldaten die in de straten hun wapens afvuurden.
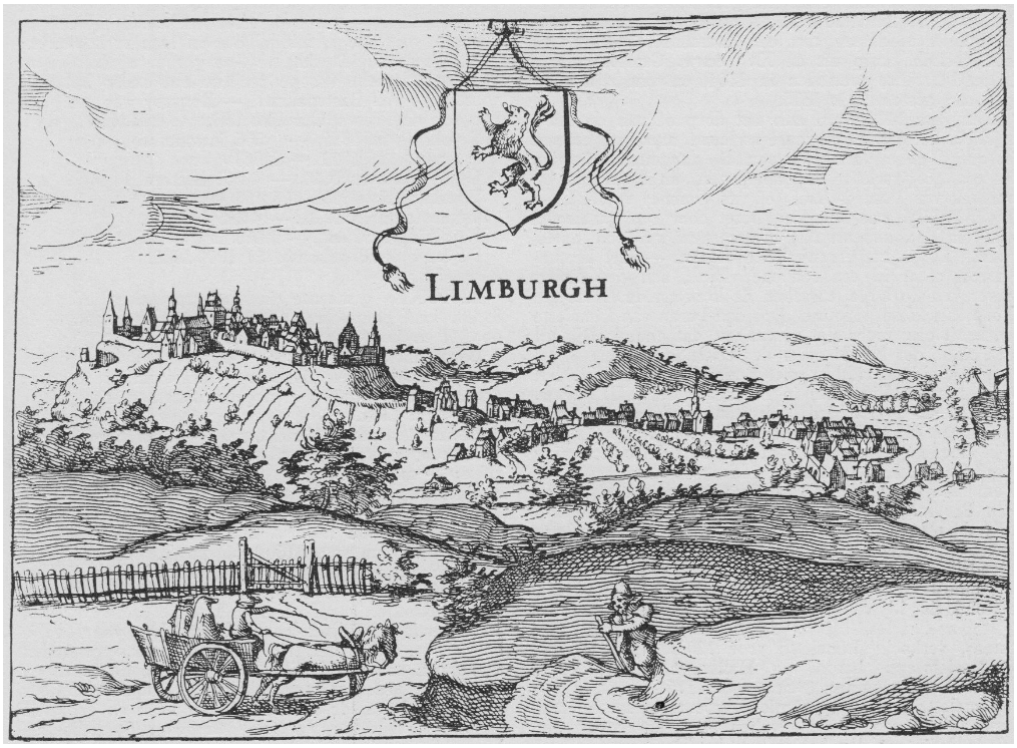
Gravure XVIe eeuw, naar L. Guicciardini